

NAKON ORIJENTALIZMA - ORIJENTOLOGIJA

(Esad Duraković: **ORIJENTOLOGIJA, "Tugra", Sarajevo, 2007.**)

Neologizam *orijentologija* nastoji pokriti lepezu značenja koja je rasprostrta u ovom radu Esada Durakovića. S jedne strane, ovim pojmom autor se „odlučno distancira od ideološki kontaminiranog termina *orijentalizam* ili *orijentalistika*“ (čiju je pseudoznanstvenost demaskirao Said u svome prekretničkom djelu); s druge strane, *orijentologija* upućuje na *logos*, makar u dohovnom obzoru koji je potpuno drukčiji, ako ne i opozitan, zapadnoevropskom. Na kraju – zašto ne? – *orijentologija* pretendira na futurističko utemeljenje svoje pojmovnosti u znanstvenom i društvenom kontekstu. Ako je *orijentalizam* postao pojam evropocentrične – time i iskrivljene, neistinite, kolonijalne... – optike zapadnog mišljenja, zašto *orijentologija* ne bi mogla biti imanentna i duhovnobliiska – time i postkolonijalna – optika istoga mišljenja?

Orijentologija nije samo *poetika arapske književnosti*; iz prostog razloga što je nemoguće razmatrati poetičke elemente arapske književnosti a ne rekonstruirati principe „istočnog mišljenja“. Takvom rekonstrukcijom (jedino) bivaju nam jasne distinkcije između zapadne i istočne poetike. Stoga se čini potpuno razložnim što Duraković započinje svoj rukopis sa *Poetikom arabeske*. (Zapadnom mišljenju takav početak može izgledati začuđujući!) Arabeska se ne razvija linearno, nema početak, sredinu i kraj (a to su sve temeljni principi zapadne poetike), „osnovni princip koji vlada poetikom arabeske je u njenoj potrebi *ovladavanja prostorom, prekrivanja prostora*. Pri tome je to prekrivanje prostora izuzetak u zapadnoj književnosti, uvijek je začudno i stilogeno, pa se nekad percipira i kao artificiozno, za razliku od poetike arabeske, koju uz to odlikuje *kružno* ovladavanje

prostorom kao njena dominantna.“ Iz takvih postavki se može adekvatno razmotriti na primjer neimanje određenih literarnih vrsta u arapskoj književnosti (klasični ep, drama), a ne govoriti o „siromaštvu književnosti“.

Ako je arabeska *ishodište* onda je „Kur’an“ *centralno mjesto* orijentalne poetike. Mada je u arapskom jeziku zatekao literarnu tradiciju koja je svoje poetičke postulate dovela do najvišeg stupnja samoodređenja, kur’anski Tekst je – svojom univerzalnošću – cjelokupnu tu tradiciju i buduću povijesnost okrenuo ka sebi, kao centru, i *novom ishodištu*. U *Orijentologiji* po prvi put sistematizirano i analitično – izvan svakog primarno sakralnog diskursa, dakle znanstveno – vidimo sveobuhvatnost, i, ako hoćete, nadmoć kur’anskog Teksta. Duraković takvu poziciju Teksta iznosi nam u središnjem dijelu svoje knjige, kroz poglavlja: *Suočenje Kur’ana s pjesništvom na razini ideologije* i *Suočenje Kur’ana s pjesništvom na razini forme*. U ideološki kontekstu Duraković razmatra sljedeće aspekte: *Pjesnik opsjednuti* i *Poslanik istiniti*, *Božiji Poslanik nije poput pjesnika već pronositelj Istine u svjetlosti razuma*, *Pjesnik nije kao Božiji Poslanik*; *pjesnik raspiruje emocije na ognjištu magije*, *Mudrost Kur’ana* i *dovjtljivost Tradicije*. A u formalno-poetičke odnose u sljedećim vidovima: *Stilska nadnaravnost Teksta i tradicija*, *Nužnost poetskog jezika i forme*, *Raznovrsnost formi*, *Aspekti djelovanja idžaza*.

Dvije temeljne stilske figure (u arapskom poimanju poetskog – ne samo stilske!) koje odslikavaju distinkciju teksta stare arapske poezije i kur’anskog Teksta su *figura poređenja* i *metafora*. Prva pripada staroj arapskoj poeziji i tipizira svijet na distanci, druga „Kur’anu“ i slika je svijeta iznutra. Figura poređenja svedena je na očevidnost i preglednost svijeta, stoga je pogodna za deskripciju i tipiziranost. „Kur’an“ je metaforom učinio svojevrsan prevrat u poimanju poetskog i svjetovnog, pogotovo sakralnog. Metafora se ne zadovoljava deskripcijom, ona, kako kaže Duraković, „spušta se u svijet“.

Zadnje poglavlje *Orijentologije* imenovano je kao: *Stasanje postkur’anske poetike* i

književne tradicije. U vremenu nakon Objave kur'anski Tekst je poslužio kao generator tradicijskih promjena. A filologija kao poetički regulator. (Filologija će takvu ulogu imati i u zapadnoj književnosti!) Pisci se vraćaju obrascima antičke arapske poezije, iz nje crpe i teme i motive, ali, kako naglašava autor, „poetska tema nije nužno uzvišena“. Time se postavlja mnoštvo pitanja u arapskoj književnosti: od problema njene periodizacije do pitanja autentičnosti i „književnih krađa“. („Književne krađe“ i citatnost u ovoj književnosti tako podsjećaju na neke postulate – ne samo evropske, nego globalne – postmoderne!) Napose, cijela postkur'anska arapska tradicija bila je izolirana, bolje rečeno samoizolirana, jer, iako je imala kontakta sa djelima Zapada (primjerice sa Aristotelovom *Poetikom*), ta djela nisu utjecala na nju, tj. ona (arapska tradicija) nije se na njih referirala, jer (ako već tražimo razloge) njene fundamentalne poetičke i duhovne odrednice su bile posve različite od zapadnih.

Ukupno gledano, *Orijentologija* akademika Esada Durakovića, po mome sudu, jedno je od najvrjednijih djela koje je dala naša teorijska misao. Ako bi se ovo djelo prevelo na svjetske jezike (mislim prije svega na arapski i engleski) usudujem se prognozirati da bi izazvalo veliku pažnju znanstvenog svijeta, i to ne samo iz domena teorije književnosti, ili onoga što smo nekada zvali orijentalistikom (a sada nemamo adekvatan pojam, osim ako ne prihvatimo – orijentologiju!), nego i ukupne društvene misli.

Dr. Zilhad KLJUČANIN

VODIČ KROZ «ISTANBUL»

Orhan Pamuk: *Dževdet-beg i sinovi*, Libris, Sarajevo, 2007.

Knjige Orhana Pamuka, nema sumnje, u posljednje vrijeme su najčitanije (i) u Bosni i Hercegovini. Zato je višestruko važno pojavljivanje njegovog romana *Dževdet-beg i sinovi* na bosanskom jeziku. To je već i zato što je – nakon što je to s ostalim njegovim knjigama činjeno u državama *desno i lijevo* od naše – napokon neka knjiga ovoga svjetskog hit-pisca s turskog jezika prevedena i objavljena na bosanskom jeziku (prevodilac Enver Ibrahimkadić). Zatim, iako je, objektivno, ovo najslabija Pamukova knjiga, bitna je i ne samo zato da bi pasionirani čitaoci imali uvod u njegov cjelokupni opus, nego i zato što se njome izvanredno iscrta Pamukov spisateljski kontinuitet.

U odnosu na njegov prvi svjetski pročuven roman *Zovem se Crvena*, u *Dževdet-begu i sinovima*, prvom njegovoj knjizi, nailazimo na znatno drukčijeg Pamuka. Svoj prvi roman strukturirao je drukčije, s mnogo manje egzibicionizma u formi, čak po formuli standardnog romana hronike, odnosno romana porodične hronike. To je saga *u malome*, jer se bavi ipak kraćim periodom trajanja jedne porodice, ali se tom porodicom bavi dovoljno detaljno, a takvi romani su veoma čitani (uz napomenu da te romaneskne forme nema ili gotovo i nema u bh. i bošnjačkoj književnosti).

Gledano na vremensku situiranost, otprilike tamo gdje se završio roman *Zovem se Crvena*, započinje roman *Dževdet beg i sinovi*. To je već vrijeme svrgavanja sultana Abdulhamida i dolaženja na vlast Kemala Atatürka, početak dramatičnog odricanja u Turskoj od sultanskog i umnogiome i od islamskog nasljeđa i